

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

УДК 330.366

М.В. Бальзан, канд. екон. наук**І.Ю. Єпіфанова**, канд. екон. наук

Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**М.В. Бальзан**, канд. экон. наук**И.Ю. Епифанова**, канд. экон. наук

Винницкий национальный технический университет, г. Винница, Украина

ПЕРСПЕКТИВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**Maryna Balzan**, PhD in Economics**Iryna Yepifanova**, PhD in Economics

Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine

PROSPECTS OF ECONOMIC GROWTH OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Зважаючи на наявну економічну кризу та військову ситуацію, які призвели до знецінення національної грошової одиниці та суттєвого подорожчання сировини, матеріалів і комплектуючих, потребують додаткового дослідження питання, пов'язані з інтенсивним економічним зростанням. Систематизовано підходи до змісту економічного зростання. Акцентовано увагу на інноваційній складовій розвитку.

Ключові слова: розвиток, інновація, інноваційна діяльність.

Учитывая существующий экономический кризис и военную ситуацию, которые привели к обесцениванию национальной валюты и существенного удорожания сырья, материалов и комплектующих, требуют дополнительного исследования вопросы, связанные с интенсивным экономическим ростом. Систематизированы подходы к содержанию экономического роста. Акцентировано внимание на инновационной составляющей развития.

Ключевые слова: развитие, инновация, инновационная деятельность.

Considering the current economic crisis and the military situation, which led to the devaluation of the national currency and a significant rise in prices of raw materials and components that require additional research issues related to intensive economic growth. Approaches to the content of economic growth are systematized in the paper. The attention is focused on the development of innovative component.

Key words: development, innovation, innovative activity.

Актуальність теми дослідження. Питання економічного зростання є досить актуальним для вітчизняних підприємств, зважаючи на наявну економічну кризу та військову ситуацію, які призвели до знецінення національної грошової одиниці та суттєвого подорожчання сировини, матеріалів, комплектуючих тощо. Іншим фактором, який визначає необхідність реформатування діяльності, є вартість енергетичних ресурсів, яка за нераціонального менеджменту суттєво підвищує собівартість. Сучасні економічні світові тенденції та практика розвинених країн свідчать про те, що в умовах високого рівня фінансових ризиків, впливу різних кризових чинників однією з головних проблем функціонування підприємств є забезпечення стійкого розвитку. Економічні системи, які використовують прогресивні методи управління стійким розвитком, більш пристосовані до боротьби з кризовими явищами. Це пояснюється в першу чергу тим, що забезпечення стійкого зростання є основною метою соціально-економічного розвитку економічних систем, оскільки за таких умов створюється більші умови щодо задоволення економічно-соціальних потреб на будь-якому рівні системи.

Постановка проблеми. Зважаючи на сучасний економічний стан, потребують додаткового дослідження питання, пов'язані з інтенсивністю економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання управління стійким розвитком висвітлюється у працях Р. Аскоффа, Б. Карлофа, С. Седерберга, Н.Д. Кондратьєва. Питання, пов'язані з визначенням сутності інноваційної діяльності, методами оцінювання ефективності її здійснення, є предметом розгляду вітчизняних та західних учених, зокрема Й. Шумпетера, Р. Соллоу, О.А. Лапко, В.М. Гейця, В.В. Зянька, П.С. Харіва.

Метою дослідження є визначення перспектив економічного зростання вітчизняних промислових підприємств.

Основні результати дослідження. Однією з найхарактерніших ознак сучасного розвитку світової економіки є глобалізація, яка призвела до появи нової форми конкуренції, що стала наслідком виходу за межі окремої країни, виробництва, формуючи всевітню глобальну систему конкурентних відносин, яка вимагає відповідного управління. Глобальні зміни, які відбуваються у світовій економіці, спричинені, у першу чергу, ресурсними обмеженнями економічного росту та є закономірним етапом еволюційного процесу.

Промислове підприємство як певна система для забезпечення своєї життєдіяльності прагне забезпечити свій економічний розвиток. Поняття «розвиток» є одним з фундаментальних та надзвичайно широко використовуваних у різних галузях природничих, філософських, суспільних та економічних наук. Стійке економічне зростання також повинно визначатися певним набором чинників і умов, за яких ці чинники сприятимуть досягненню цілей підприємства в напрямку стійкого економічного розвитку.

У сучасних умовах, зважаючи на обмеженість природних ресурсів, зосереджених у так званих базових галузях промисловості (паливна, електроенергетична, металургійна, металообробна), а також економічну недоцільність до постійного зростання використовуваних ресурсів, саме високі технології, інтелект, наукові відкриття, нововведення, які будуть здатні створювати нові матеріали й речовини з набагато вищими показниками ефективності та корисності, є основними чинниками, що визначають перспективи та ступінь економічного росту.

Б. Карлоф та С. Седерберг [1] визначають розвиток промислового підприємства як зміну стану, тобто перехід з одного стану в інший, який вважається кращим, більш ефективним або доцільним для діяльності. Незважаючи на те, що зміна стану може розглядатись не лише як покращення, а й як погіршення, проте автори під змінами розуміють покращення, за якого керівництво оцінює організацію як більш успішну, ніж у попередньому періоді.

Досягнення економічного зростання є можливим за рахунок здійснення активної інноваційної діяльності. Суттєвого розвитку питання інновацій як головного фактора економічного розвитку набуло на зламі XIX–XX століть. Значний внесок у теорію економічного зростання та впливу на нього інновацій зробив відомий український науковець М. І. Туган-Барановський, який проаналізував різні підходи до пояснення циклічного характеру розвитку виробництва і дійшов висновку, що перешкодою для безперервного кумулятивного розвитку виробництва є не стільки зовнішні обмежувальні фактори, скільки внутрішні властивості економічної системи, які, власне, і породжують циклічність її розвитку [2]. На основі статистичних особливостей розвитку промисловості Англії М.І. Туган-Барановський дійшов висновку, що не споживання впливає на виробництво, а саме виробництво спричиняє зростання споживання через нагромадження позичкового капіталу та його інвестування, що забезпечує поглинання наукових відкриттів і збільшення виробництва. Теорія М.І. Туган-Барановського набула подальшого розвитку у працях А. Шпітгофа, М. Кондратьєва і Й. Шумпетера.

Роберт Соллоу ще в 1957 р. зауважив, що саме активна інноваційна діяльність підприємств різних форм власності дедалі більше визначає темпи їх економічного зростання. За його підрахунками валовий національний продукт США в період з 1909 по 1949 рр. збільшився на 87,5 % за рахунок «технологічних змін», тобто інновацій [3]. Н.Д. Кондратьєв зазначав, що еволюційний процес є процесом незворотних змін, спричинених науково-технічними інноваціями [4].

Представники теорії циклів прямо чи опосередковано вважали, що причинами переходу економіки з одного стану в інший є саме інновації, які й зумовлюють економічне зростання як економіки в цілому, так і окремих її елементів. При цьому інновації набувають найвищої концентрації саме в період криз в економіці та є тим поштовхом, який надає можливість вийти із кризового стану.

Н.В. Афанасьєвим, В.Д. Рогожиним, В.І. Рудик розвиток розглядається як об'єктивна зміна якісних характеристик системи, зумовлена фундаментальними законами природи, такими як закон єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних змін в якісні, і закономірностями функціонування підсистем забезпечення виробничої діяльності (технологічної, трудової, матеріальної, фінансової, інформаційної) [5]. Відповідно до цього підходу розвитком є такий стан системи, який досягається саме за рахунок зміни якісних складових на основі переходу певної кількості накопичених змін у нову якість. Таким чином, процес розвитку ґрунтується на результатах науково-технічного прогресу, які й створюють можливість забезпечення якісних змін.

В.М. Хобта, У.В. Лаврик, О.Ю. Попова, О.Ю. Шилова також вважають, що якісні зміни, за допомогою яких здійснюється перехід підприємства на більш високий рівень розвитку, визначаються науково-технічними змінами і прогресом, які на підприємстві протікають у вигляді інноваційних процесів. Останні визначають конкурентні переваги підприємств, властивості продукції, що продається на ринку, які формують потенціал підприємства, використання якого є індикатором процесів розвитку [6]. Отже, досягнення економічного зростання стає можливим за рахунок інтенсивних чинників, зокрема забезпечення інноваційного розвитку.

Г.В. Жаворонкова, М.Б. Янчук, Н.В. Дегтяр зауважують, що особливість інноваційної стадії економічного зростання полягає у тому, що вона має великий запас міцності і спроможна чинити опір макроекономічним змінам і зовнішньому тиску. Галузі можуть стати менш залежними від цінних коливань та валютних курсів у силу того, що конкурують на основі інноваційних технологій і стратегічної диференціації виробництв, що додає їм стійкості [7].

Таким чином, як представники класичної політичної економії, так і представники теорії економічних циклів, теорії індивідуалізму, теорії забезпечення конкурентних переваг, сучасні економічні теорії підкреслюють актуальність саме інноваційного чинника економічного розвитку. При цьому в межах економічного розвитку виділяють таку його складову як інноваційний розвиток.

Термін «інновація» як нова економічна категорія введено у науковий обіг австрійським економістом Й. Шумпетером [8], який розумів під інноваціями використання нових комбінацій діючих продуктивних сил для вирішення комерційних завдань і бачив в інноваціях джерело розвитку економічних систем.

На сьогодні існують різні визначення сутності та змісту інноваційної діяльності. Взагалі інноваційну діяльність можна представити як певний вид економічних, правових, соціальних відносин, пов'язаний із розробленням, впровадженням та використанням інновацій.

Ефективність інноваційної діяльності підприємства визначається, насамперед, узгодженням систем інвестування, оподаткування, кредитування, які функціонують у інноваційній сфері наукових розробок.

Через технічну відсталість, нестачу інвестицій та неузгодженість відносин між галузями витрати матеріальних та енергетичних ресурсів у головних галузях приблизно на 30–50 % вищі, ніж у країнах із розвинутою ринковою економікою. Для утримання темпів зростання економіки на рівні 5–6 % на рік, що дає змогу досягти макроекономічної стабільності і, відповідно, можливість інтегруватися у світові економічні про-

цеси, необхідно мати рівень зростання інвестицій в економіку фактично удвічі вищий, тобто майже 10–12 % [9].

П.Т. Бубенко влучно зазначив, що трьома китами, на яких вибудовується модель стійкого розвитку передових країн у сучасну епоху, є розвинена наука, доступ до новітніх технологій та ефективні освітні системи [8]. Автором наведено характерні риси формування і реалізації науково-технічної та інноваційної політики, спрямованої на закріплення провідних позицій великих корпорацій, які усвідомлюють ключове значення науки і технологій [10]:

- високий рівень фінансування сфери науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (на рівні 2-3 і більше відсотків ВВП), у першу чергу конкурентоспроможних для цієї країни наукових напрямків;
- широкий комплекс заходів стимулювання науково-технічної і інноваційної активності національних суб'єктів господарства й залучення приватних коштів у науково-технічну сферу;
- своєрідні стратегії міжнародного технологічного співробітництва, що сприяють залученню у країну новітніх знань і технологій з іншого світу й стимулюючи передачу в третій світ лише тих технологій, що перебувають на спаді свого життєвого циклу;
- виділення великих коштів на реалізацію міжнародних науково-технічних програм і проектів, залучення до участі в них кращих наукових колективів і фахівців, незалежно від їх громадянства.

Інноваційна активність малих і середніх підприємств в Україні є не високою. Рівень поширення інноваційних процесів у цьому секторі помітно відстає від рівня поширення інноваційних процесів у вітчизняній економіці взагалі (що не характерно для розвинених держав), а також від рівня поширення інноваційних процесів у секторі малих і середніх підприємств розвинених країн світу. Так у середньому по Україні лише близько 6 % промислових малих та близько 16 % промислових середніх підприємств є інноваційно активними (Німеччина – понад 60 %).

У галузевому аспекті більш активно впроваджують технологічні інновації підприємства харчової промисловості і переробки сільськогосподарських продуктів (29 % від загальної кількості інноваційно-активних підприємств), машинобудування (22 %), легкої промисловості (14 %) [11].

Досить часто низький рівень інноваційної активності пояснюється як високим рівнем ризику, притаманного інноваціям, так і недостатнім обсягом інвестиційних ресурсів. Разом з тим вітчизняним підприємствам необхідно більше уваги приділяти саме інноваційній діяльності, рівень якої є досить низьким. На регіональному та державному рівнях також більше уваги має приділятися комерціалізації наукових розробок, більш тісній співпраці наукових установ, організацій із промисловими підприємствами.

Саме інноваційна діяльність промислових підприємств стає тією рушійною силою, яка здатна забезпечити конкурентоспроможність підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках. Основною умовою забезпечення економічного розвитку на мікро-, мезо- та макrorівнях має бути зважена, ефективна інноваційна діяльність. Використання сукупності інноваційних факторів-ресурсів у процесі розвитку економіки на будь-якому її рівні забезпечує перехід на якісно новий тип розвитку, який надає можливість забезпечити економічну стійкість та конкурентоспроможність.

Разом з тим інноваційна діяльність хоча й є важливим фактором інноваційного зростання, проте потребує значних фінансових ресурсів. Зважаючи на обмеженість банківського кредитування, зовнішніх інвестицій та державного фінансування, промислові підприємства змушені покладатись на власні кошти. Реальним ресурсом фінансування стає чистий прибуток, який на більшості підприємств має динаміку скорочення,

та амортизація. Амортизація, на жаль, також не може виступати суттєвим фінансовим ресурсом, зважаючи на майновий стан підприємств. Отже, для стимулювання інноваційної діяльності та збільшення обсягів фінансового забезпечення необхідним є, в першу чергу, активна участь державних органів влади у цьому процесі.

Досить важливим є також активний розвиток венчурного фінансування, що створює можливості залучати іноземні інвестиції для фінансування інноваційної діяльності. Тому доцільним є, перш за все, приведення у відповідність з європейськими нормами законодавства, яке регулює питання венчурного фінансування.

Висновки і пропозиції. Таким чином, досягнення економічного зростання є можливим лише при постійному удосконаленні та впровадженні інновацій. Питання впливу інновацій на економічний розвиток піднімалися багатьма вченими і в сучасних умовах. Говорячи про розвиток, більшість погоджується із думкою про те, що він має ґрунтуватися саме на інноваціях. Тому інноваційна діяльність є важливим чинником забезпечення стійкого економічного зростання підприємств. Ефективність інноваційної діяльності підприємства визначається насамперед узгодженням систем інвестування, оподаткування, кредитування, які функціонують у інноваційній сфері наукових розробок.

Список використаних джерел

1. Карлоф Б. Вызов лидеров / Б. Карлоф, С. Седерберг. – М. : Дело, 1996. – 352 с.
2. Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы / М. И. Туган-Барановский. – М. : Наука, РОССПЭН. 1997. – 574 с.
3. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів / П. С. Харів. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 326 с.
4. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 1989. – 526 с.
5. Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия : монография / Н. В. Афанасьев, В. Д. Рогожин, В. И. Рудыка. – Х. : ИНЖЭК, 2003. – 184 с.
6. Механізми забезпечення розвитку підприємств: еколого-економічний аспект : монографія / В. М. Хобта, У. В. Лаврик, О. Ю. Попова, О. Ю. Шилова. – Донецьк, 2009. – 272 с.
7. Жаворонкова Г. В. Інноваційна складова інтеграції високотехнологічних підприємств України у світову промисловість / Г. В. Жаворонкова, М. Б. Янчук, Н. В. Дегтяр // Інноваційна економіка. – 2012. – № 1. – С. 3–9.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, А. Ю. Чепуренко. – М. : Прогресс, 1982. – 456 с.
9. Крайнев П. П. Интеллектуальная экономика: управление промышленной собственностью : монография / П. П. Крайнев. – К. : Ін Юре, 2004. – 448 с.
10. Бубенко П. Т. Институційна динаміка просторової організації економічного розвитку : монографія / П. Т. Бубенко. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 295 с.
11. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.